

TOPIARIUS 1

Studia Krajobrazowe

WYDAWCA:

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Biologiczno-Rolniczy
Zakład Architektury Krajobrazu
ul. Ćwiklińskiej 1A, 35-601 Rzeszów
serwis internetowy czasopisma: www.topiarius.ur.edu.pl

REDAKTORZY TOMU:

dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka, dr Piotr Kołodziejczyk

WSPÓŁPRACA REDAKCYJNA:

dr inż. arch. kraj. Agata Gajdek
dr inż. arch. Anna Sołtysik

RADA NAUKOWA:

prof. dr hab. inż. arch. Aleksander Böhm
prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Kałużczka
dr hab. inż. Zbigniew Czerniakowski
dr hab. inż. arch. Mykoła Bewz
dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka

RECENZENCI TOMU:

dr hab. inż. arch. Dominika Kuśnierz-Krupa
dr hab. Klaudia Stala
dr inż. Michał Wasilewski
dr inż. Tomasz Olbrycht

KOREKTA:

dr Piotr Kołodziejczyk

TŁUMACZENIA STRESZCZEŃ:

autorzy tekstów

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI:

Wydawnictwo Profil-Archeo

Czasopismo *TOPIARIUS: Studia krajobrazowe* to recenzowane czasopismo naukowe, którego podstawową wersją jest wersja papierowa.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Książka, ani żaden jej fragment, nie mogą być drukowane ani reprodukowane bez pisemnej zgody wydawcy.

All rights reserved. No part of this book may be printed or reproduced without permission in writing from the publisher.

ISSN 2449-9595

WYDAWCA WYKONAWCZY:

Wydawnictwo i Pracownia Archeologiczna PROFIL-ARCHEO
ul. Jurajska 23, 32-087 Pękwowice k/Krakowa
tel. (12) 665-10-11; 600-853-614
profil@pracowniaprofil.pl
www.pracowniaprofil.pl

Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Biologiczno-Rolniczy
Zakład Architektury Krajobrazu

TOPIARIUS 1

Studia Krajobrazowe

Rzeszów 2015

SPIS TREŚCI

Od redakcji	7
ARCHITEKTURA KRAJOBRAZU	
Agata Gajdek Rekonstrukcja ogrodu kwiatowego w Kromieryżu (Czechy) - kulturowe, edukacyjne i turystyczne znaczenie ogrodów zabytkowych	11
Agnieszka Wójcik Widoki zapożyczone w zabytkowych ogrodach rezydencjonalnych – problematyka ochrony	25
Piotr Patoczka Stara i nowa drewniana zagroda w Rzeszowie	35
Anna Sołtysik Stanisław Niemczyk – (od)twórca architektury	49
WOKÓŁ KRAJOBRAZU	
Jacek Karmowski Krajobraz osadniczy z okresu pre- i wczesnodynastycznego na terenie Egiptu	63
Bartłomiej Michał Żukowski Krajobraz symetryzujący w przestrzeni malarskiej – inspiracje i założenia procesu twórczego	75
Jarosław Łyczak Krajobraz kulturowy starego Podgórza (Kraków)	85
RECENZJE	
Katarzyna Kołodziejczyk Art & Place: Site Specific Art of the Americas	107
VARIA	
Piotr Kołodziejczyk Projekt LAS – Landscape Analysis and Surveys. Propozycja meta-projek- tu badawczo-dydaktycznego	113

REKONSTRUKCJA OGRODU KWIATOWEGO W KROMIERYŻU (CZECHY). KULTUROWE, EDUKACYJNE I TURYSTYCZNE ZNACZENIE OGRODÓW ZABYTKOWYCH

RECONSTRUCTION OF THE FLOWER GARDEN
AT KROMĚŘÍŽ (CZECH REPUBLIC).
CULTURAL, EDUCATIONAL AND TOURISTIC SIGNIFICANCE
OF THE HISTORIC GARDENS

Agata Gajdek

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Biologiczno-Rolniczy,
Zakład Architektury Krajobrazu
gajdek.agata@gmail.com

W artykule przedstawiono rozważania dotyczące wartości ogrodów zabytkowych, szczególnie ich kulturowego, edukacyjnego i turystycznego znaczenia. Wymienione zagadnienia omówione zostały w kontekście zrekonstruowanego Ogrodu Kwiatowego w Kromieryżu. W artykule opisano cele, założenia i przyjęte metody przeprowadzonej rekonstrukcji. W trakcie odnowy przywrócona została XVII-sto wieczna, barokowa forma założenia łącząca cechy włoskiego i holenderskiego baroku – odtworzono oryginalne układy ścieżek, szpalerowych ścian oraz liczne elementy architektoniczne i ogrodowe (m.in. partery ogrodowe, woliere, kopiec królika, stawy rybne, szklarnie). Zabytkowy układ uzupełniony został o nowy tzw. ogród edukacyjny, który swym układem formalnym nawiązuje do zabytkowego otoczenia. Szczególną opiekę nad Ogrodem Kwiatowym sprawuje Narodowe Centrum Kultury Ogrodowej w Kromieryżu, które dba o właściwe funkcjonowanie Ogrodu, a także prowadzi promocję w zakresie udostępniania zabytkowego założenia do celów edukacyjnych i turystycznych.

Słowa kluczowe: ogrody zabytkowe, ranga, rekonstrukcja, Ogród Kwiatowy w Kromieryżu

The article presents considerations about the value of historic gardens, especially their cultural, educational and tourist importance. These issues are discussed in the context of the reconstructed Flower Garden in Kroměříž. This article describes the objectives, assumptions and methods of reconstruction. During the reconstruction, seventeenth-century, baroque form of garden, which connects features of Italian and Dutch baroque, has been restored – the original track systems, hedge walls and numerous architectural and garden elements (e.g. ground floors garden, aviary, a mound of rabbit, fish ponds, greenhouses) were recreated. The historic garden was supplemented

by a new educational garden. His composition is connected with the form of historic part of garden. National Centre of Garden Culture in Kroměříž takes care of the proper functioning of the Flower Garden, and also promotes it in the field of tourism and education.

Keywords: historic gardens, rank, reconstruction, Flower Garden in Kromeriz

Ogrody zabytkowe są świadectwem przeszłości. Wyrażają różnorakie uwarunkowania historyczne, kulturowe i geograficzne, w których powstawały oraz ulegały przekształceniom. Opowiadają o całych społeczeństwach i jednocześnie o konkretnych osobach, które je tworzyły (Zachariasz 2014). Zachowane historyczne założenia ogrodowe rozumiane jako dzieła sztuki są żywym dowodem potwierdzającym geniusz twórcy – architekta. Prezentują różnorakie sposoby komponowania przestrzeni opierającego się w znacznej mierze na uporządkowaniu elementów materialnych (obiektów architektonicznych) i elementów środowiska przyrodniczego. Fenomen twórczości ogrodowej polega na nieustannym, równie silnym oddziaływaniu na odbiorcę pochodzącego z różnych epok i okresów historycznych, także na współczesnego człowieka (Majdecka-Strzeżek 2010). Troska o ogrody zabytkowe wyrażająca się w podejmowanych działaniach, jak m.in. pielęgnacja, rewitalizacja czy rekonstrukcja, jest konieczna aby zachować cenne przykłady sztuki ogrodowej rozproszone w różnych miejscach świata. Jest to jednocześnie ważne i trudne, gdyż odnowa i konserwacja ogrodów przysparza licznych dylematów i problemów, które w głównej mierze wiążą się z materiałem roślinnym, który jest materią dynamiczną zmieniającą się w czasie, a niekiedy zupełnie obumierającą. Procesy te sprawiają, że wskutek upływu lat, a nawet wieków pierwotny wygląd ogrodu ulega znacznym deformacjom spowodowanym zbytnią wybujałością jednych lub ubytkiem innych osobników (Bogdanowski 1999: 27).

Kulturowe znaczenie historycznych ogrodów tworzy możliwość kreowania turystyki pozwalającej na poznawanie specyfiki i przeszłości miasta, regionu czy kraju. Informacje zapisane w ogrodowych układach i wnętrzach, odnoszące się do kolejnych stylów przetworzonych przez lokalne uwarunkowania, stanowią wartościowy produkt turystyczny. Okazuje się bowiem, że tzw. turystyka ogrodowa nie jest nową formą aktywności, a w ostatnich latach zauważalne jest wręcz rosnące zainteresowanie ogrodami (Czałczyńska-Podolska 2014). Pozwala to na pewien optymizm związany z przyszłością parków i ogrodów, które dzięki zainteresowaniu turystycznemu stają się przestrzeniami cennymi dla miast i ich gospodarzy.

Wartość założeń ogrodowych podkreśla i promuje Narodowe Centrum Kultury Ogrodowej w Czechach, które w sposób szczególnie zajmuje się pielęgnacją i konserwacją historycznych ogrodów, traktując je jako przestrzeń aktywnej edukacji całego społeczeństwa. Działalność Narodowego Centrum Kultury Ogrodowej w Czechach opiera się na założeniach, według których zabytki sztuki ogrodowej prezentują jedną z najlepszych dziedzin działalności człowieka, łączącej w sobie zagadnienia m.in. z matematyki, geometrii, filozofii, fizyki, botaniki, zoologii, architektury, ogrodnictwa, historii, sztuki, środków artystycznych oraz ich wpływu na historię (Hudec 2014). Możliwość tak różnorakiego interpretowania założeń ogrodowych pozwala na tworzenie szerokiej oferty edukacyjnej skierowanej do osób w każdym wieku, posiadających rozmaite zainteresowania, poszukujących alternatywnych sposobów uczenia się i spędzania czasu wolnego. Działania edukacyjne realizowane są m.in. w ogrodach Kromieryża, szczególnie w zrekonstruowanym Ogrodzie

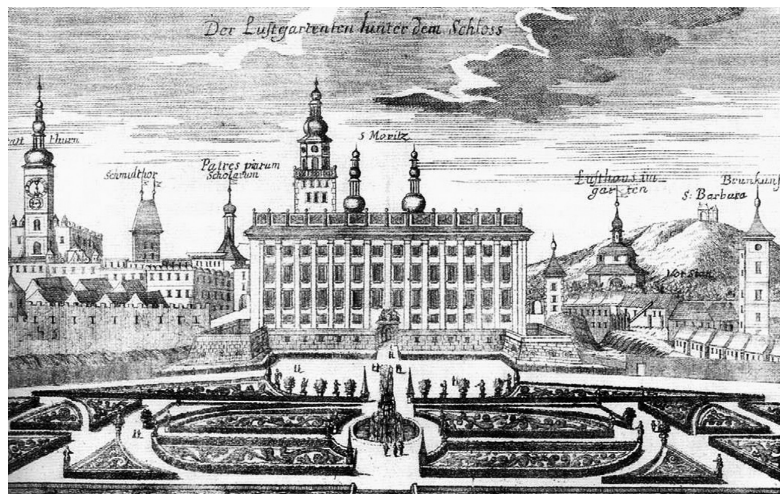
Kwiatowym, który w 1998 roku wraz z pałacem arcybiskupim oraz Ogrodem Zamkowym został wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO (Goryczková 2014).

W artykule opisano historię powstania Ogrodu Kwiatowego w Kromieryżu – czasy jego pierwotnej świetności i rozwoju. Szczególną uwagę poświęcono procesowi rekonstrukcji całego założenia i jego poszczególnych elementów. Dzięki przeprowadzonej odnowie Ogród stał się bowiem żywym świadectwem ponadczasowych rozwiązań przestrzennych, które posiadają znaczącą wartość kulturową i edukacyjną. W sposób istotny rekonstrukcja założenia wpłynęła na kształtowanie się turystyki w Kromieryżu, który stał się rozpoznawalny i kojarzony jako „miasto pięknych ogrodów.”

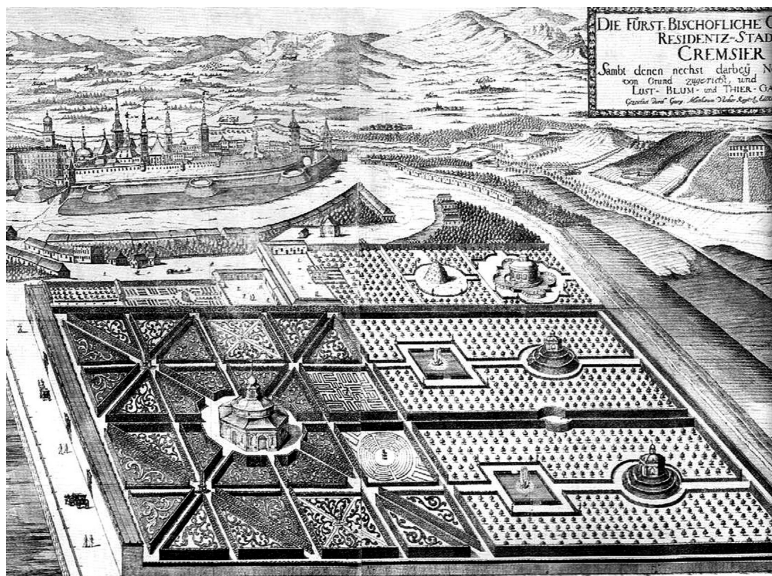
Ogród kwiatowy w Kromieryżu – unikalny przykład ogrodu barokowego na terenie Czech

Kromieryż (czes. Kromčářův) to jedno z czeskich miast, położone na historycznym obszarze Moraw, w kraju zlińskim (czes. Zlínský kraj). Pośród miast kraju zlińskiego Kromieryż uznawany jest za szczególnie piękny i atrakcyjny. Porównywany bywa do „perły zawieszanej na naszyjniku rzeki Morawy”, której wartość ukryta jest m.in. w dostojnym zabytkowych kościołach, przepychu arcybiskupiego pałacu z końca XVII wieku, renesansowych podcieniach miejskich kamienic, krętych malowniczych uliczkach, a także w orzeźwiającej zieleni ogrodów (Stojar 2011: 200).

Ogrody Kromieryża – Ogród Zamkowy (ryc. 1) i Ogród Kwiatowy (ryc. 2) – założone zostały przez biskupa ołomunieckiego Karla II von Lichtenstein – Kastelkorn w XVI i XVII wieku. Oba założenia kompozycyjnie związane są z pałacem arcybiskupim i stanowią cenne świadectwo przeszłości związane ze sztuką ogrodową. Ogród Zamkowy założony został na bagiennym terenie w drugiej połowie XVI wieku w stylu

Ryc. 1.
J. van den Nyport i G.M. Vischer, Ogród Zamkowy w Kromieryżu, 1691 [za:] Zatloukal O.

Ryc. 2.
J. van den Nyport i G.M. Vischer, Ogród Kwiatowy, 1691 [za:] Kroměřížské zahrady (broszúrka)

renesansowym, w XVIII wieku uległ jednak znacznym przekształceniom w duchu ogrodów barokowych. Swoją obecną formę uzyskał w latach 30-tych XIX wieku, kiedy to nadano mu charakter rozległego parku krajobrazowego wyposażonego w altanki, stawy i rzeźby ogrodowe (Zatloukal 2014).

Ogród Kwiatowy (pierwotnie nazywany Libosadem) to unikatowy zabytek ogrodów barokowych z drugiej połowy XVII wieku, w którym zachowała się oryginalna kompozycja i układ poszczególnych wnętrz ogrodowych z takimi elementami jak m.in. partery kwiatowe, labirynty czy stawy rybne (Stojar 2011: 202). Kompozycja Ogrodu, zgodnie z duchem założeń barokowych charakteryzuje się pewną swobodą w zakresie stosowania elementów plastycznych, takich jak efekty malarskie i światłocieniowe czy dominacja efektów dynamicznych nad statycznymi (charakteryzujących założenia renesansowe). Architekci Ogrodu swym projektem objęli rozległy teren o powierzchni 16 ha, co nawiązuje do tzw. maniera grande (wł.), czyli bezwzględnych wielkości założeń barokowych, które często przekraczały rzeczywiste potrzeby użytkowe (Ciolek 1954: 49).

Powstawanie Ogrodu przebiegało w dwóch fazach – pierwsza miała miejsce w latach 1665–1675, druga natomiast w latach 80-tych XVII wieku. Pierwszym projektantem założenia był architekt Filiberto Lucchese (1602–1666), jednak po jego śmierci prace nad Ogrodem przejął jego młodszy kolega i współpracownik Giovanni Pietro Tencalla (1629–1702). Twórcy odznaczyli się odmiennymi osobowościami, co wpłynęło na charakter poszczególnych części Ogrodu, które nawiązują do cech włoskiego i holenderskiego baroku (Všetečka, Václavík 2014). W harmonijny, wręcz mistrzowski sposób udało się połączyć dwa oblicza barokowego stylu ogrodowego w jednym założeniu. Ogrody o cechach baroku włoskiego, stanowiące rodzaj rozwinięcia osiągnięć renesansowych (wyrażające się m.in. w silnym rozwinięciu osi perspektywicznych, rytmicznie ustawionych elementach architektonicznych czy zwiększonym obszarze parku (Majdecki 2013: 337)) skomponowane zostały z ogrodami holenderskimi obsadzonymi roślinami cebulowymi.

Kompozycja Ogrodu Kwiatowego opiera się na zgeometryzowanych podziałach, które szczególnie przy obserwacji z góry (co możliwe jest z rzeźbionej galerii) uświadamiają widzowi, że klarowna kom-

pozycja wyraża poszukiwania optymalnych rozwiązań matematycznych, przestrzennych i filozoficznych (Sokołowska 2012). Całość założenia podzielona została za pomocą ogrodowego korytarza otoczonego zgeometryzowanymi, formowanymi ścianami na dwie części – kwiatową (ozdobną) i sadowniczą (użytkową). Główna oś kompozycyjna rozpoczyna się od rzeźbionej kolumnady (galerii), następnie w części centralnej zaakcentowana została ośmioboczną rotundą i przebiega przez całość Ogrodu otoczona elementami ogrodowymi, takimi jak m.in. ozdobne partery, fontanny, labirynty, stawy rybne i tzw. truskawkowe kopce (ryc. 3–6). Ten podstawowy układ uzupełnia jeszcze jedna część położona przy wschodniej granicy założenia (od strony miasta), stanowiąca dalszą część ogrodów ozdobnych oraz część gospodarczą. Obejmuje ona m.in. ogród pomarańczowy, ogród holenderski, reprezentacyjny dziedziniec, szklarnię, bażantarnię, kopiec królika i wolię (Zatloukal 2014).

Opisywane założenie ogrodowe przez długi okres posiadało nienaruszony układ przestrzenny (tab. 1), istotne przekształcenia Ogrodu Kwiatowego miały miejsce dopiero w latach 40-tych XIX wieku, a ich inicjatorem był arcybiskup ołomuniecki Maksymilian Józef Sommerau-Beech (1837–1853). Według projektu wykonanego przez architekta Antona Archeho (1793–1851) w miejscu dawnego folwarku powstać miał kompleks nowych zabudowań składający się z budynku głównego i dwóch szklarni (zimnej i ciepłej). Nowy obiekt reprezentował podstawowy motyw klasycystyczny jakim był reprezentacyjny dziedziniec – cour d'honneur (fr.). Rewitalizacją przekształconej części Ogrodu zajął się w latach 50-tych XX wieku architekt Pavel Janák (1882–1956). Do jego pracy odnieśli się także kolejni architekci (Dušan Riedl i Josef Němec) w 1964 roku, w trakcie opracowywania całkowitej rewaloryzacji Ogrodu Kwiatowego. Przygotowany projekt został wdrożony tylko częściowo. Starania związane z rekonstrukcją całości założenia, które rozpoczęły się w połowie XX wieku, zakończyły się kompletnym projektem i realizacją dopiero w nowym tysiącleciu dzięki wysiłkom Narodowego Centrum Kultury Ogrodowej w Czechach (Zatloukal 2014).

Rekonstrukcja ogrodu kwiatowego w Kromieryżu – najważniejsze zrealizowane zadania (Valenta i Novák 2014)

Odtworzenie Ogrodu Kwiatowego w Kromieryżu odbywało się w znacznej mierze na podstawie obszernych zbiorów historycznych rycin, które szczegółowo prezentują XVII wieczne ogrody, a także związane z nimi budynki i działa sztuki (ryc. 1–6). Przeprowadzone prace archeologiczne potwierdziły wiarygodność informacji znajdujących się na grafikach, dlatego uznano je za kluczowy materiał służący rekonstrukcji całego założenia.

Tab. 1.
Rozwój Ogrodu Kwiatowego w Kromieryżu na przestrzeni lat [za:] Zatloukal O. 2014. Vývoj zahradních úprav Květné Zahrady v průběhu staletí (broszurka promující Ogród Kwiatowy w Kromieryżu)

	1700	1800	1900	2000
	BISKUPSTWO	ARCYBISKUPSTWO		ZAMEK MIEJSKI
WŁAŚCICIEL	K. Lichtenstein Castelkorno	M. Sommerau-Beech	T. Kohn	Miasto
RODZAJ DZIAŁAŃ	Założenie ogrodu wczesnobarokowego – Libosadu	Przebudowa folwarku i szklarni	Odnowa rotundy	Rekonstrukcja Ogrodu, wpis na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO

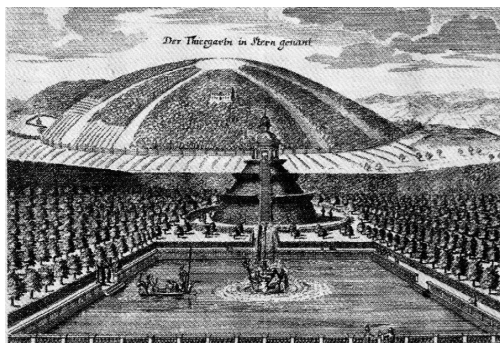
W trakcie tworzenia koncepcji odtworzenia Ogrodu określono najważniejsze cele podejmowanego przedsięwzięcia. Ustalono, że każda z części Ogrodu zostanie przywrócona do stanu z XVII wieku, z uwzględnieniem zmian wprowadzonych przez architektów *Pawła Janáka i Antona Archeho* (Ryc. 7). Jednocześnie konieczne stało się wprowadzenie w ramach ogólnej koncepcji współczesnych rozwiązań związanych z nową szklarnią produkcyjną oraz nowym wyposażeniem technicznym poszczególnych części Ogrodu. Poniżej opisano przykłady ogrodowych rozwiązań konserwatorskich zrealizowanych w Ogrodzie Kwiatowym w Kromieryżu:

Część kwiatowa (ozdobna, reprezentacyjna):

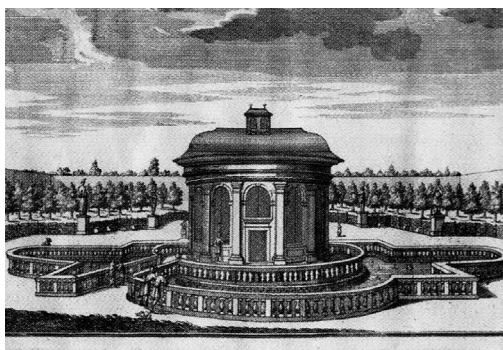
Partery ogrodowe (ryc. 8) – w trakcie prac dokonano korekty zwirowych ścieżek oraz stworzono kompleksowy system nawadniający obsługujący zarówno partery ogrodowe, jak i ciągi zielonych szpalerowych ścian. Wiernie odtworzono zgeometryzowane „żywe” ściany nadając im historyczne

Ryc. 2.
J. van den Nyport i G.M. Vischer, Ogród Kwiatowy, 1691 1691
[za:] Kroměřížké zahrady (broszurka)

Ryc. 2.
J. van den Nyport i G.M. Vischer, Ogród Kwiatowy, 1691 1691
[za:] Kroměřížké zahrady (broszurka)

Ryc. 5.
J. van den Nyport i G.M. Vischer, Woliera, 1691[za:] Zatloukal O. 2014. Kroměřížké zahrady (broszurka)

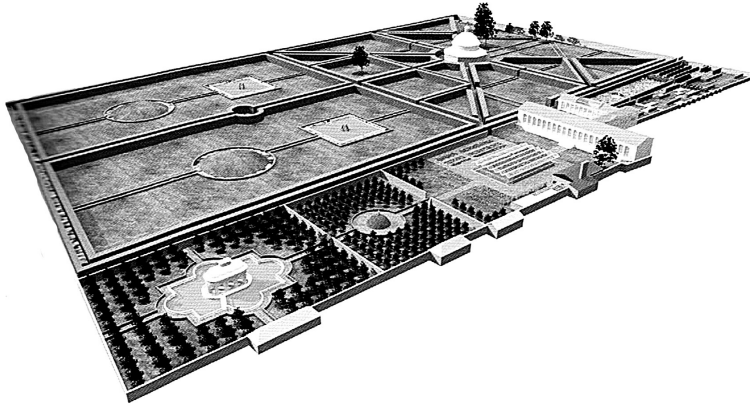

Ryc. 6.
J. van den Nyport i G.M. Vischer, Kopiec królika, 1691[za:] Zatloukal O. 2014. Kroměřížké zahrady (broszurka)

proporcje. Jedynie szpalery bezpośrednio otaczające partery ogrodowe przekształcono w formę **nie-wysokich obwódek** (inaczej niż w oryginalnym założeniu) aby zapewnić lepszą ekspozycję rotundy.

Część sadownicza (użytkowa):

Zielone formowane ściany (ryc. 11) – ich odtworzenie stało się nadrzędnym celem odnowy użytkowej części Ogrodu. Największą wartość szpalerów stanowiły częściowo zachowane, pierwotnie stosowane gatunki drzew (przede wszystkim *Carpinus betulus*). Współczesne szpalery posiadają dodatkowo w swo-

Ryc. 7.
Wizualizacja zrekonstruowanego Ogrodu Kwiatowy [za:] Architekci D.R.N.H. 2010, Wizualizacja komputerowa

Ryc. 8.
Ogród Kwiatowy, widok na partery ogrodowe i rotundę (fot. A. Baran, 2014)

jej strukturze takie gatunki jak brzoza (*Betula pendula*) czy lipa drobnolistna (*Tilia cordata*), stanowiące naleciałość w stosunku do grabu. Obce gatunki zostały tymczasowo adaptowane, przenikają się z grabem i pozwalają na uzyskanie efektu zwartych ścian. Prowadzona jest jednak systematyczna wymiana tych drzew na gatunki zgodne ze stanem historycznym.

Odtworzenie nasadzeń drzew owocowych nie zostało uwzględnione w tej fazie projektu. Przeprowadzono jednak szczegółową rekonstrukcję ścieżek, tak aby ich układ był zgodny z układem odtworzonym w trakcie badań archeologicznych. Na obszarach trawników i w strefach szpalerów założono system nawadniający.

Stawy rybne – oba zbiorniki, zachodni i wschodni zostały przywrócone do stanu z XVII wieku (ryc. 4). Część podziemna stawu zachodniego zachowała się w niemal nienaruszonym stanie. Brakowało schodów i balustrad. Elementy te zrekonstruowane zostały w oparciu o historyczne ryciny (schody) oraz analogicznie do podobnych elementów zachowanych w innych częściach ogrodu (balustrady). Staw wschodni był w przeszłości przebudowany na zbiornik budowlany, przez co uległ znacznym przekształceniom. Zdecydowano, że zostanie on odtworzony na wzór stawu zachodniego. W obu zbiornikach umieszczone zostały wodotryski o prostej, pozbawionej rzeźbiarskich elementów (gdyż te się nie zachowały) formie.

Reprezentacyjny dziedziniec:

Obiekt główny (wejściowy) – w trakcie prac związanych z tym budynkiem prowadzona była historyczna rekonstrukcja i jednocześnie współczesne przekształcenia zabytkowego obiektu. Zachowana została oryginalna kubatura i forma fasad ale zmieniono układ przestrzenny wewnątrz w celu umieszczenia nowych toalet i widny w środku układu. Przebudową objęte zostało także poddasze, na którym utworzono salę konferencyjną, szatnię i aneks kuchenny przy jednoczesnym zachowaniu oryginalnej konstrukcji dachu.

Ryc. 9.
Ogród Kwiatowy - ogród holenderski (fot. A. Baran, 2014)

Ryc. 10.
Ogród Kwiatowy – ogród pomarańczowy (fot. A. Baran, 2014)

Ciepła szklarnia – przeprowadzono historyczną odnowę tego obiektu z użyciem tradycyjnych technologii, materiałów i technik rzemiosła. Odnowiona została cenna stalowa konstrukcja elementów nośnych i wypełnień okien dachowych. Odtworzono także historyczne żaluzje. Współczesnej przebudowie z uwzględnieniem historycznych rozwiązań uległ system ogrzewania, system wentylacji oraz system zbierania wody i usuwania jej nadmiaru. Planowane jest przeznaczenie części szklarni na zimowanie roślin wrażliwych (w sezonie zimowym), a w sezonie letnim organizację tematycznych wystaw kwiatowych.

Zimna szklarnia – w ramach odnowy tego obiektu utworzono nowe sanitariaty dla obsługi ruchu turystycznego oraz organizowanych tu imprez kulturalnych i akcji społecznych. Szklarnia przeznaczona jest do zimowania roślin, jednak dodatkowo znajduje się tu bufet i przestrzeń z podium umożliwiającą organizację różnorodnych wydarzeń. Wyremontowana została zachowana konstrukcja stropu, a na samym stropie odtworzono malarstwo iluzyjne (żebra), którego fragmenty odnaleziono pod warstwą farby i którego autentyczność potwierdzają historyczne ryciny. Na zewnętrznym tarasie szklarni przywrócono schody i odnowiono balustrady (wg zachowanej dokumentacji).

Zaplecze techniczne, kopiec królika, woliera:

Szklarnia produkcyjna – o prostej formie, usytuowana na osi kompozycyjnej kopiec królika – zimna szklarnia. Założenia architektoniczne obiektu związane były z zachowaniem widoku z tarasu zimnej szklarni na kopiec królika, w wyniku czego szklarnia produkcyjna jest znacząco niższa, nie przesłania atrakcyjnej scenarii. Symetrycznie po obu stronach szklarni zaplanowano dwie cieplarnie służące rozmnażaniu roślin. Kompleks obiektów służy produkcji roślin dla Ogrodu Kwiatowego, a także dla celów edukacyjnych Narodowego Centrum Kultury Ogrodowej w Kromieryżu. Jest to możliwe dzięki zachowaniu ciągłości produkcji, zapewnionej przez utrzymywanie właściwej temperatury, system wentylacji, ogrzewania i zacinienia, które są automatycznie sterowane.

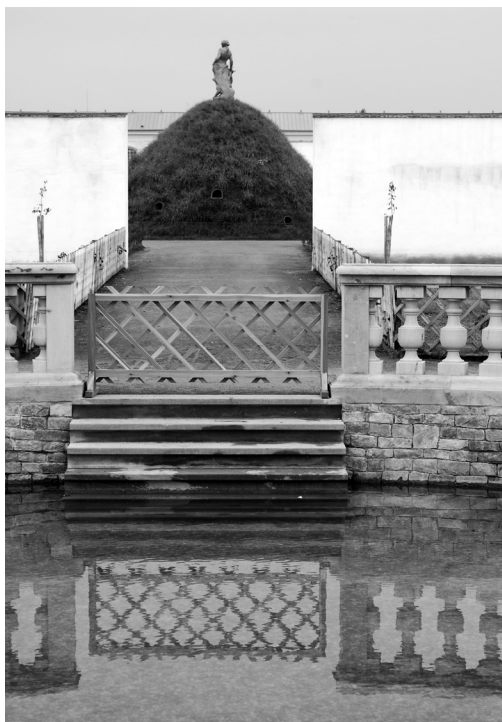
Kopiec królika (ryc. 12) – został odtworzony na bazie oryginalnych zachowanych fundamentów, na których zbudowano konstrukcję utrzymującą cały obiekt. Murowana konstrukcja pokryta jest kolejnymi warstwami (m.in. żwiru, gleby i mat przeciwoerozyjnych), na których metodą hydroobsiewu zasiano trawnik. Kopiec wyposażony został w indywidualne klatki, które zastępują pierwotne królicze nory. Króliki mogą poruszać się po powierzchni bezpośrednio otaczającej kopiec (wspinanie się na strome wzniesienie jest dla nich zbyt trudne). Ze względu na bezpieczeństwo i ochronę przed drapieżnikami, zwierzęta na noc zamykane są w klatkach. Na szczycie wzniesienia przywrócono posąg bogini polowania Diany.

Woliera – obiekt ten został wiernie odtworzony, a prace konserwatorskie skupiły się przede wszystkim na odnowie tynków zewnętrznych, latarni i wyposażenia okien w metalowe siatki nawiązujące do tych, jakie widoczne są na materiałach archiwalnych. Przywrócono pierwotną funkcję obiektu – woliera służyłoby ozdobnego ptactwa.

Basen wokół woliery – wybudowany został na nowo, gdyż zachował się jedynie zbiornik z lat 70-tych XX wieku o wadliwej konstrukcji. W trakcie rozbiórki tego obiektu natrafiono na fundamenty pierwotnego, oryginalnego zbiornika. Basen – zgodnie z materiałami historycznymi - uzupełniono o balustradę (analogiczną do tej przy stawach), schody prowadzące do basenu i łukowaty mostek. Postanowiono nie przywracać ptactwa wodnego znajdującego się tu pierwotnie, ze względu na zbyt małą objętość wody, zagrożenia drapieżnikami oraz dbałość o dobry stan odnowionych, sąsiadujących części Ogrodu.

Ryc. 11.
Ogród Kwiatowy, widok na fontannę z lwami (fot. A. Baran, 2014)

Ryc. 12.
Ogród Kwiatowy, widok na kopiec królika (fot. A. Baran, 2014)

Ogrody holenderskie:

W trakcie rekonstrukcji Ogrodu Kwiatowego w Kromieryżu odtworzono założenia ogrodu holenderskiego, ogrodu pomarańczowego i ogrodu edukacyjnego, które kompozycyjnie „zamknięte” zostały na jednej przestrzeni określanej „Ogradami holenderskimi”. Ogród holenderski i pomarańczowy zostały odtworzone na podstawie materiałów archiwalnych i zrealizowane w oparciu o projekt dr inż. arch. O. Kuči. Pozostała część (ogród edukacyjny) jest ogrodem nowoczesnym, o współczesnych formach i rozwiązaniach nawiązujących jednak do historycznego otoczenia, według projektu architekta krajo-brazu Zdenka Sendlera.

Część holenderska (ryc. 9) – jej rdzeń kompozycyjny stanowi plac z odtworzoną fontanną Neptuna, wokół której ustawione są południowe drzewka owocowe w drewnianych pojemnikach. Całość ogrodu podzielona została na kwatery o jednakowych proporcjach, rozmieszczone symetrycznie względem głównej osi kompozycyjnej. Kwietniki wydzielone zostały za pomocą drewnianych (modrzewiowych) ram, wewnątrz których sadzone są rośliny jednoroczne, cebulowe i byliny. Całość założenia otaczają grabowe, formowane ściany. Wzdłuż fasady ciepłej szklarni (przylegającej do ogrodów) ustawiono rząd krzewów lauowych w drewnianych pojemnikach, które znajdują się także na drugim końcu ogrodu.

Ogród pomarańczowy (ryc. 10) – jego podstawowy układ przestrzenny tworzą rzędy południowych drzewek owocowych w drewnianych pojemnikach. Nazwa „pomarańczarnia”, „ogród pomarańczowy” wskazuje, że pierwotnie hodowanymi tu drzewkami były drzewka pomarańczowe. Na historycznych rycinach widać, że rośliny te posadzone były bezpośrednio w gruncie. Początkowo przypuszczano, że być może metoda umieszczania sezonowych drzew w kopczykach wystarczająco chroniła ich delikatny system korzeniowy. Jednak w trakcie prowadzenia badań, okazało się, że w okresie zimowym wokół pomarańczowych drzewek rozstawiano drewnianą konstrukcję pokrytą szkłem, którą dodatkowo ogrzewano. Była to więc forma tymczasowej oranżerii. Odtworzony ogród pomarańczowy zakłada zimowanie roślin w zimnej szklarni.

Ogród edukacyjny – teren, na którym stworzono to założenie został przyłączony do Ogrodu Kwiatowego w XVII wieku. Jest to nowy ogród, powiązany przestrzennie z ogrodem holenderskim i ogrodem pomarańczowym. Koncepcja ogrodu powstała w odniesieniu do obowiązujących szkolnych programów nauczania i zakłada możliwość zmiany użytkowania jego fragmentów. Ogród ma układ osiowy, symetryczny, posiada zgeometryzowaną siatkę podziałów przestrzennych. Podstawowe podziały nawiązują do tych, występujących w zabytkowej części Ogrodu Kwiatowego. Prostokątny obszar trawnika uzupełniony został formowanymi żywopłotami (grabowymi i bukszpanowymi), pomiędzy którymi rozmieszczono prostokątne powierzchnie stanowiące rodzaj przestrzeni służących celom edukacyjnym i dydaktycznym (ich wielkość może być zmieniana wg aktualnych potrzeb, bez wpływu na jakiegokolwiek zmiany kompozycyjne i formalne). Ponadto w ogrodzie znajdują się drzewka w pojemnikach oraz rośliny pnące umieszczone na różnego rodzaju trejażach i konstrukcjach wzdłuż wschodniej ściany założenia.

Odtworzenie poszczególnych wnętrz Ogrodu Kwiatowego, wyposażenie ich w adekwatne elementy przy zachowaniu ogromnej dbałości o najwyższą jakość wybieranych rozwiązań, uczyniło z zabytkowego założenia miejsce szczególne (ryc. 7–12), chętnie obierane za cel turystycznych wycieczek. Jednocześnie przestrzeń Ogrodu służy szeroko pojętej edukacji, która realizowana jest w formie zajęć i wydarzeń dedykowanych osobom w różnym wieku.

Ogród Kwiatowy w Kromieryżu jest przykładem rekonstrukcji, dzięki której barokowe założenie odzyskało swą pierwotną świetność przejawiającą się m.in. w harmonijnej kompozycji, przepychu kompozycji roślinnych i autentyczności elementów architektonicznych. Pracownikom Narodowego Centrum Kultury Ogrodowej udało się przywrócić ducha tego miejsca (*genius loci*) i zachować to znajdowało się

na skraju zapomnienia (np. stawy rybne, kopiec królika, fontanna Neptuna). Jednocześnie sukces działań podjętych w Kromierzyżu rozpatrywać należy w kontekście rozpowszechniania sztuki ogrodowej, chęci i potrzeby przybliżania jej uczniom, turystom i specjalistom związanym z ogrodnictwem oraz architekturą krajobrazu. Czesi świadomi ogromnego potencjału ukrytego w ogrodowych przestrzeniach starają się poprzez prowadzenie szeregu działań (m.in. warsztatów, wystaw, publikacji i konferencji) wskazywać wartość i współczesne możliwości użytkowania ogrodów zabytkowych (Hudec 2014).

Podsumowanie

Analiza poszczególnych etapów rekonstrukcji Ogrodu Kwiatowego w Kromierzyżu oraz zasad jego współczesnego funkcjonowania pozwala na sformułowanie wniosków odnoszących się do ogólnych wartości ogrodów historycznych:

1. Podejmowane działania związane z rekonstrukcją zabytkowych założeń ogrodowych przywracają i zachowują dziedzictwo kulturowe naszych przodków. Dziedzictwo to jest szczególne, wyrażające się w dwoistości materii i wielowiekowym problemie poszukiwania równowagi pomiędzy naturą a kulturą (Zachariasz 2010). Ogrody zabytkowe są cenione przede wszystkim ze względu na swoją wartość i znaczenie dla historii i sztuki ogrodowej. Koneserów piękna i historii zachwyca zachowana kompozycja, oryginalne układy zieleni i ocalone obiekty architektoniczne. Dzięki tym aspektom ogrody historyczne mają istotne znaczenie kulturowe, związane z tożsamością i odrębnością każdego miejsca.
2. Liczne możliwości interpretacji i użytkowania ogrodów historycznych wpływają na wzrastające wokół nich zainteresowanie turystyczne. Konieczne staje się prowadzenie właściwej promocji ogrodu uwzględniającej zarówno program jego udostępniania zwiedzającym, jak i zasady ochrony przed zagrożeniami jakie niesie dla cennych założeń wzrastająca intensywność użytkowania (Czałczyńska-Podolska 2014).
3. Coraz częściej podkreślone zostają także inne funkcje ogrodów zabytkowych, a ich program kierowany bywa do szerszego grona społeczeństwa. Podejmowane są starania związane z krajobrazową i ogrodową edukacją dzieci i młodzieży, która pozwoliłaby na kształtowanie społeczeństwa świadomego rangi i wartości ogrodów zabytkowych. „Uważa się, że bez związku z przeszłością i dorobkiem naszych przodków następne pokolenie nie będzie w stanie kształtować swej przyszłości” (Torowska 2008: 95). Otwarcie ogrodów dla osób młodych oraz wypracowanie w nich pewnej „ogrodowej wrażliwości” może przynieść pozytywne zmiany w przyszłym kształtowaniu krajobrazu całych miejscowości.

Bibliografia:

- Bogdanowski J. 1999. *Polska sztuka ogrodowa. Krótka historia kompozycji i rewaloryzacji*. Kraków.
- Ciołek G. 1954. *Ogrody Polskie*. Warszawa.
- Czałczyńska-Podolska M. 2014. Użytkowanie i ochrona zabytkowych założeń ogrodowych a rozwój turystyki. [w:] Kozłowski D. (red.), *Współczesna ranga ogrodów zabytkowych (określanie wartości dzieł ogrodowych i ich ochrona)*, 131-145. Kraków.
- Goryczková N. 2014. Úvodní slovo. [w:] Obšivač J. (red.), *Ingardere hospes VII. Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference „Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži – obnova památek UNESCO”*, 6. Kroměříž.

- Hudec P. 2014. Edukační aktivity Národního centra zahradní kultury. [w:] Obšivač J. (red.), *Ingardere hospes VII. Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference „Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži – obnova památky UNESCO”*, 108-113. Kroměříž.
- Majdecki L. 2008. *Historia ogrodów. Tom I. Od starożytności po barok*. Warszawa.
- Majdecka-Strzeżek A. 2010. Ogrody historyczne – magiczne miejsca przeszłości. [w:] Mitkowska A., Mirek Z., Hodor K. (red.), *Genius loci w sztuce ogrodowej. Aspekty historyczne i współczesne*, 85-92. Kraków.
- Sokołowska K. 2012. Pamięć ogrodów. [w:] Mitkowska A., Hodor K., Łakomy K. (red.), *Ogrody pamięci w sztuce ogrodowej i architekturze*, 255-262. Kraków.
- Stojar P. 2011. *Obrazy – Zlínský kraj*. Uherský Brod.
- Torowska J. 2008. *Edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego. Aspekty teoretyczne i praktyczne*. Kraków.
- Valena P., Novák A. 2014. Setkání s květnou zahradou. [w:] Obšivač J. (red.), *Ingardere hospes VII. Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference „Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži – obnova památky UNESCO”*, 34-47. Kroměříž.
- Všečková P., Václavík R. 2014. Generel, zadání a supervize projektu Národního centra zahradní kultury v areálu Arcibiskupského zámku a Květné a Podzámecké zahrady v Kroměříži. [w:] Obšivač J. (red.), *Ingardere hospes VII. Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference „Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži – obnova památky UNESCO”*, 22-31. Kroměříž.
- Zachariasz A. 2014. O wartości i wartościowaniu ogrodów – o różnych aspektach dzieł stanowiących „najczystsą ludzką przyjemność”. [w:] Kozłowski D. (red.), *Współczesna ranga ogrodówabytkowych (określanie wartości dzieł ogrodowych i ich ochrona)*, 9-34. Kraków.
- Zachariasz A. 2010. O różnym pojmowaniu *genius loci* w ogrodach. [w:] Mitkowska A., Mirek Z., Hodor K. (red.), *Genius loci w sztuce ogrodowej. Aspekty historyczne i współczesne*, 13-30. Kraków.
- Zatloukal O. 2014. Národní Centrum Zahradní Kultury v Kroměříži. Metodické, odborné a edukační centrum péče a obnovy historických Zahran a parků v ČR. [w:] Obšivač J. (red.), *Ingardere hospes VII. Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference „Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži – obnova památky UNESCO”*, 10-19. Kroměříž.